

Latin-Amerika i lærebøker i spansk

Hva formidles og hvilke stemmer kommer til orde?

Spørsmålet om hva en lærebok skal inneholde, og hvilke kunnskaper og verdier som bør formidles, er til tider gjenstand for debatt. Dette gjelder spesielt lærebøker i fag som historie, samfunnskunnskap og religion. Lærebøker i fremmedspråk blir sjelden nevnt i denne sammenhengen, til tross for at fremmedspråkfagene tradisjonelt har vært ansett som arena for møter med andre land og kulturer. Spørsmålet om hvordan man skal representere *den Andre*; hvilke elementer man skal legge vekt på, hvilke stemmer man skal slippe til, og hvilke verdier man skal fremme, blir dermed sentrale i fremmedspråkfagene.

Nordkvelle og Tvette (2010) har undersøkt Nord/Sør-perspektivet i norske lærebøker i samfunnsfag, historie, geografi og RLE¹ for mellomtrinnet og ungdomstrinnet (5. til 10. trinn). De hevder at bøkene preges av det de kaller en »harmonisk samforståelsesmodell«, og det er generelt sett lite ved forskjeller i levesett mellom Nord og Sør som problematiseres. Lærebøkene gir få innblikk i lokalsamfunn og hverdagsliv i Sør, og Nordkvelle og Tvette etterlyser flere personifiseringer og historier om enkeltmennesker. Ikke minst etterlyser de flere stemmer fra Sør.

Kramsch (1998:9) hevder at man i studier av språk alltid har måttet forholde seg til følgende spørsmål: Hvem har rett til å snakke for hvem når en annen kultur skal representeres; hvem har rett til å bestemme hva som skal formidles? Hun trekker paralleller til Saids

LIV EIDE

Førsteamanuensis, ph.d., Institutt for pedagogikk,
Universitetet i Bergen
liv.eide@psyip.uib.no

beskrivelse av *orientalisme* (Said 1978), der Orienten alltid ble representert gjennom europeiske øyne, og ikke ble gitt noen egen stemme. Når det gjelder representasjoner av Latin-Amerika peker Cristoffanini (2004) på en tilsvarende tradisjon, der kontinentet har blitt representert gjennom europeisk og nordamerikansk reiselitteratur. Innenfor denne tradisjonen var det, ifølge Cristoffanini, ingen interesse for *den Andres* tanker eller følelser (2004:94).

I min PhD-avhandling (Eide 2012) analyserte jeg representasjoner av Latin-Amerika i lærebøker i spansk. I denne artikkelen gjør jeg rede for noen sentrale funn fra denne analysen, som kan gi oss svar på spørsmålene i tittelen: Hvilke tema formidles og hvilke stemmer kommer til orde? Den latinamerikanske verden kan være et ideelt utgangspunkt for å behandle temaer som kulturelt og språklig mangfold, demokrati og Nord/Sør-spørsmål. Spanskfaget i skolen har dermed potensiale til å fremme elevens bevissthet om og forståelse for andre levemåter, så vel som deres refleksjoner over ulike maktforhold. Likevel er disse perspektivene nærmest fraværende i lærebøkene i faget. Hva kan være årsaken til dette, og hvilke konsekvenser har det for representasjonen av Latin-Amerika?

Tradisjoner i lærebøker i spansk

Til tross for de senere års fokus på en postmoderne tilnærming til kultur i fremmedspråks-undervisningen (se f. eks Kramsch 2006), er lærebøkene fortsatt preget av informasjon om »målspråksområdet« og dets kultur. For spanskfagets vedkommende er dette språkområdet, slik det blir presentert i lærebøkene, stort sett begrenset til Spania og Latin-Amerika. I virkeligheten vet vi at spansk er offisielt språk også i Ekvatorial-Guinea på det afrikanske kontinentet, og snakkes av rundt 50 millioner mennesker i USA. Norske lærebøker i spansk som fremmedspråk har fortsatt kart over Spania og Latin-Amerika på innsiden av omslagspermen: Spania på første side, og Latin-Amerika på siste. Denne tradisjonen gjenspeiler også en annen tendens som preget lærebøker i spansk i flere tiår: Når målspråksområdet skulle presenteres ble Spania introdusert først, deretter Latin-Amerika². Tradisjonelt har altså lærebøker i spansk fokusert på Spania, men i lærebøkene som har kommet ut de senere årene er Latin-Amerika stort sett til stede fra første stund³.

I en undersøkelse fra 2006 (Eide og Johnsen 2006) studerte vi et representativt utvalg av lærebøker i spansk, utgitt fra 1985 til 2005. I de eldste bøkene fant vi at tekstene som omhandlet hverdagslige situasjoner i stor grad var knyttet til Spania, mens Latin-Amerika ble fremstilt som fjernt og eksotisk. Bøkene som ble utgitt etter

tusenårsskiftet er mer tilpasset målgruppen, og fokuserer mye på det man gjerne kaller »ungdomskultur«: Musikk, idrett, fritidsaktiviteter, og lignende. Det mest iøynefallende funnet fra gjennomgangen av lærebøkene er imidlertid mangelen på egne stemmer fra Latin-Amerika.

Materiale og analyse spørsmål

Materialet som danner utgangspunkt for analysen i min avhandling består av 177 tekster som omhandler Latin-Amerika. De er hentet fra ni lærebøker, som igjen tilhører fire læreverk i spansk som benyttes i den norske skolen i dag: *Amigos*, *Tapas*, *Mundos nuevos* og *Vidas*. De to førstnevnte er beregnet på elever på ungdomstrinnet (8.-10. trinn), mens målgruppen for de to sistnevnte er elever på videregående skole (11.-13. trinn). Bøkene er utgitt i perioden 2004 til 2007.

I analysen av tekstene tok jeg utgangspunkt i følgende spørsmål: Hvilke tema formidles fra Latin-Amerika, og hvilke stemmer kommer til orde i tekstene? Ett av målene med analysen var å avdekke hvilke strategier og virkemidler lærebokforfatterne benytter seg av i tekster som omhandler det latinamerikanske området⁴. Analysen omfatter derfor de læreboktekstene som forfatterne selv har skrevet, og ikke autentiske tekster som for eksempel dikt og sangtekster.

Min undersøkelse viser at lærebokforfatteres tekster om Latin-Amerika i all hovedsak kan deles i to hovedgrupper av teksttyper. Den ene er det jeg vil kalle *faktatekster*, det vil si tekster som omhandler latinamerikanske land og/eller kulturfenomener. Den andre består av tekster jeg har valgt å kalle *situasjonstekster*, der vi møter lærebokkarakterer i ulike situasjoner. Jeg vil nå presentere noen funn fra analysen av innhold og stemmer i tekstene.

Faktatekster om Latin-Amerika: Innhold og stemmer

Spansk er offisielt språk i 19 land i Latin-Amerika⁵. Alle lærebøkene jeg har analysert presenterer et utvalg av disse landene. Ofte blir landene introdusert ved hjelp av encyklopedisk kunnskap, som befolkningstall, myntenhet, og lignende. Tekstene er gjerne illustrert med flagg og kartomriss av landene. Disse »tørre« fakta, som ofte blir presentert punktvis som i et oppslagsverk, bryter med de mer »ungdommelige« temaene som særlig preger lærebøkene for ungdomstrinnet. Det er også andre typer av informasjon som blir formidlet om landene. I presentasjonen av Mexico blir ofte matretter, samt feiringen av »De dødes dag« trukket frem. Når det gjelder Argentina fokuseres det på fotball og tango.

Blant faktatekstene finner vi også tekster som omhandler mer generelle kulturfenomener fra Latin-Amerika. Her er det temaene musikk og dans som utmerker seg. Lærebokforfatterne velger gjerne å presentere et knippe latinamerikanske artister som var populære i USA og Europa på det tidspunktet læreboken ble utformet. Musikk og dans blir også presentert som sentrale elementer i det som blir fremstilt som en felles, latinamerikansk kultur. I den forbindelse er det verd å merke seg at ingen av bøkene som er beregnet på ungdomstrinnet (*Tapas* og *Amigos*) inneholder noen form for introduksjon til, eller problematisering av, begrepet *Latin-Amerika*. Lærebøkene for videregående skole (*Vidas* og *Mundos Nuevos*) definerer Latin-Amerika i form av antall land, med fellestrekk som fattigdom og klassesdelt samfunn, og en problematisk historie. Kontinentet blir omtalt som spennende og mangfoldig, men samtidig vanskelig å beskrive. Det er også verdt å merke seg at kulturen i landene Argentina, Uruguay og Chile i flere tekster omtales som »europesk«.

I faktatekstene informeres det om Latin-Amerika, og man betrakter kontinentet på avstand; fra et fugleperspektiv. Det er lærebokforfatterens anonyme stemme som dominerer. Denne stemmen er som oftest nøytral og deskriptiv, og tekstene oppleves som monologiske i den forstand at leseren utelukkende møter lærebokforfatterens fremstilling av det som formidles.

Situasjonstekster om Latin-Amerika:

Innhold og stemmer

I situasjonstekstene beveger man seg til en viss grad bort fra det avstandsperspektivet som preger faktatekstene, ved at lærebokforfatteren ofte »plasserer« leseren i Latin-Amerika. I denne typen tekster møter vi som nevnt lærebokkarakterer i ulike situasjoner. Disse tekstene kan igjen deles i to typer: Tekster der europeisk ungdom reiser til Latin-Amerika og forteller om sine opplevelser der, og tekster som omhandler hverdagslivet til ungdom i et latinamerikansk land. I tekstene der europeisk ungdom reiser til kontinentet, er det turistfokuset som dominerer. Ungdommene forteller om det de opplever, gjerne i form av e-post hjem, eller i form av en reisedagbok. De forteller om severdigheter og om landskap, men de møter få mennesker på sin reise.

I tekstene som omhandler latinamerikansk ungdoms hverdagsliv møter vi imidlertid flere representanter for kontinentet, men møtene er som oftest flyktige og fragmenterte. Unntaket er *Vidas*, der

Clara fra Cuba og Eduardo fra Ecuador er gjennomgangsfigurer. I tekstene som omhandler hverdagsliv gjøres det ofte et poeng av at latinamerikansk ungdom har de samme interessene som skandinaviske ungdom: De går på kafé, på diskotek, og de surfer på Internett. Selv Clara på Cuba bruker fritiden sin foran datamaskinen.

I situasjonstekstene dukker stemmene til de konstruerte lærebokkarakterene opp. Det er altså ikke her snakk om virkelige stemmer, men snarere stemmer som gir inntrykk av å være autentiske, og som fremstår som representanter for det landet eller det området de kommer fra. I tekstene der europeisk ungdom forteller om sine reiser i Latin-Amerika er det åpenbart at kontinentet blir representert av europeiske stemmer. Som eksempler kan nevnes et postkort fra en spansk gutt på ferie i Mexico i *Tapas 1*, et reisebrev fra en spansk jente i Guatemala i *Vidas 1*, og e-poster fra norske Emil på reise i Argentina i *Tapas 3*. I tillegg til tekstene der europeiske ungdom befinner seg i Latin-Amerika, finnes det også tekster der spansk ungdom snakker om kontinentet i forkant av en reise, eller i forbindelse med et skoleprosjekt.

I tekstene der vi møter latinamerikansk ungdom kommer naturligvis stemmer fra kontinentet frem, men det er ikke alltid at disse ungdommene uttaler seg om sitt eget liv og sine egne tanker. Lærebokforfatterne lar gjerne de latinamerikanske lærebokkarakterene »låne« stemmen sin til å formidle fakta om land, samfunn eller kulturfenomener, noe som for øvrig viser at inndelingen i faktatekster og situasjonstekster ikke er uproblematisk. Eksempler på dette finner vi i *Vidas 2*, der Clara fra Cuba holder et foredrag for norske elever om latinamerikansk historie, og der Eduardo fra Ecuador skriver en skoleoppgave om berømte latinamerikanere. Et annet virkemiddel som lærebokforfatterne benytter seg av, er å la latinamerikansk ungdom bli intervjuet, enten av europeisk ungdom, eller av en anonym lærebokstemme. I *Vidas 1* finner vi en tekst der norske Kristin intervjuer sine to venezuelanske venninner Nancy og Teresa, mens *Amigos 3* inneholder et intervju med Valeria fra Peru. I begge tekstene antydes det at det finnes problemer i samfunnet, men disse blir ikke behandlet nærmere. Selv om de latinamerikanske stemmene kommer til orde i disse intervjuene, er det likevel på europeiske premisser. Det er den europeiske stemmen, enten i form av den fiktive lærebokkarakteren eller lærebokforfatteren, som bestemmer spørsmålene, og dermed hva det skal snakkes om.

Hvilket bilde skapes av Latin-Amerika i lærebøkene, og hvilke konsekvenser får det?

Innledningsvis gjorde jeg rede for noen tradisjoner som har preget lærebøker i spansk. Skillet mellom faktatekster og situasjonstekster i materialet jeg har analysert kan muligens indikere at lærebokforfattere i dag befinner seg i »klem« mellom to tradisjoner, rettere sagt mellom presentasjon av faktakunnskap og fokus på ungdomskultur. Ingen av disse måtene å representere Latin-Amerika på er, etter min mening, hensiktsmessige i en språk- og kulturlæringskontekst.

Når det gjelder tekstenes tematiske innhold, ser vi at det er fakta- og turistorientert. Vi har sett at representasjonen av Latin-Amerika i stor grad er knyttet til land. Det nasjonale paradigmet (jfr. Risager 2003, 2007) preger altså fremdeles lærebøkene i spansk. Som nevnt tidligere inneholder ingen av bøkene for ungdomstrinnet tekster som omhandler Latin-Amerika som område eller begrep. I bøkene for videregående trinn finner vi imidlertid tekster med overskrifter som »Hva er Latin-Amerika?«. Etter å ha lest faktatekstene som skal formidle noe om kontinentet, sitter man igjen med et inntrykk av at Latin-Amerika er spennende og eksotisk, men samtidig problematisk og vanskelig å definere.

Dette står i kontrast til tekstene som fokuserer på kjente artister og matretter fra Latin-Amerika, som muligens er et forsøk på å trekke elevens egen livsverden inn i tekstene (jfr. Ziehe 2001). Inntrykket av en felles kultur forsterkes gjennom tekster der latinamerikansk ungdom enten er engasjert i aktiviteter, eller uttrykker interesser som gir inntrykk av en felles, vestlig ungdomskultur. Resultatet er en harmonisøkende tilnærming, der de andre er lik oss.

I tekstene som omhandler europeiske ungdommers reiser på kontinentet er det turistens perspektiv og interesser som står i fokus, og reisen fremstår som ukomplisert. Igjen ser vi konturene av en harmonisøkende tilnærming til kontinentet. Turisten møter få eller ingen representanter for kontinentet. De få møtene som beskrives er flyktige og uforpliktende, uten særlig dialog.

Når det gjelder lærebokforfatterens stemme konstaterer jeg at den er nøytral og deskriptiv. Tekstene fremstår som lukkede og autoritative, og legger i liten grad til rette for at leseren kan stille spørsmål eller stille seg kritisk til det som blir formidlet. Tekstene inviterer dermed i begrenset grad til dialog med leseren. Resultatet kan være at eleven blir en passiv betrakter og mottager av informasjon.

Fravær av dialog preger også relasjonen mellom leseren og Latin-Amerika. Leseren møter få tenkende og handlende representanter for kontinentet. I de konstruerte tekstene i *Mundos nuevos* finnes for eksempel ikke en eneste stemme fra Latin-Amerika. I *Amigos 1* er to chilenske jenter de eneste fra kontinentet som får komme til orde, i et intervju om skoleuniformer.

Funnene jeg nå har presentert vitner om overfladiskhet og turistfokus, både når det gjelder innhold og stemmer. Det finnes selvsagt unntak. I *Tapas 3* finner vi for eksempel en tekst om barn som lever på gaten i Nicaragua, der representanter for en lokal hjelpeorganisasjon kommer til orde. *Amigos 3* inneholder en tekst om diskusjonen rundt dyrking av koka-planten, der en kokabonde fra Colombia får uttale seg. I *Tapas 2* formidler colombianske Mayerly sine drømmer om fred i landet sitt. Læreboken *Vidas* skiller seg ut i denne sammenhengen, med tekstene om Eduardo fra Ecuador som er utvekslingselev i Norge. I noen av tekstene om ham eksponeres leseren for et eksternt blikk på eget land, og det er vi som blir *den Andre*; den som representeres.

På tross av disse unntakene konkluderer jeg at lærebokforfattere i veldig liten grad benytter seg av muligheten til å formidle Latin-Amerikas mangfold, eller til å problematisere nasjon, etnisitet og språk. Demokratispørsmålet er nærmest fraværende, og fokuset på en felles ungdomskultur gjør også at ulikhetene mellom Nord og Sør underkommuniseres.

Det mest oppsiktsvekkende ved funnene fra analysen er likevel mangelen på egne latinamerikanske stemmer, både i faktatekstene og i situasjonskontekstene. Når lærebokforfattere konstruerer tekster der europeisk ungdom representerer kontinentet, er det fristende å hevde at de skriver seg inn i en orientalistemetradisjon. Det representerte blir ikke gitt en egen stemme, og *den Andres* tanker og følelser anses ikke som viktige. Når man i tillegg definerer enkelte latinamerikanske lands kulturer som »europeiske«, samt insisterer på at latinamerikansk ungdom gjør det samme og interesserer seg for det samme som europeisk ungdom, står vi overfor en eurosentrisk representasjon av det latinamerikanske kontinentet.

Mine funn samsvarer med Nordkvelle og Tvetes rapport, noe som viser at det er all grunn til å se nærmere på innholdet også i lærebøker i fremmedspråk. Fremmedspråkfaget kan utgjøre en unik mulighet til å komme i dialog med *den Andre*. Det er synd at lærebokforfatterne i så liten grad utnytter denne muligheten.

Noter

- 1 RLE: Religion, livssyn og etikk.
- 2 Læreboken *Eso sí*, som var den mest brukte skandinaviske læreboken i spansk i over et tiår, dedikerer bok 1 nesten utelukkende til Spania, mens bok 2 legger vekt på Latin-Amerika.
- 3 Det er verdt å nevne at de nyere lærebøkene *¡Arriba!* og *¡Más arriba!* utgitt på forlaget Cappelen Damm, også velger å presentere Spania

i bok 1, mens bok 2 tar utgangspunkt i Latin-Amerika.

- 4 For en mer omfattende analyse av materialet, se Eide (2012).
- 5 De 19 landene inkluderer Puerto Rico, som er tilknyttet USA med status som »fri, assosiert stat«.

Litteratur

- Cristoffanini, P. (2004). »The Representation of the Others' as Strategies of Symbolic Construction«. I Blasco, M. og Gustafsson, J. (red.): *Intercultural Alternatives*. København: Copenhagen Business School Press.
- Eide, L. (2012). *Representasjoner av målspåksområdet i fremmedspåksfaget. En studie av Latin-Amerika i lærebøker i spansk*, Avhandling for ph.d.-graden, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Eide, L. og Johnsen, Å. (2006). La presencia de América Latina en los métodos de E/LE en Noruega. *Biblioteca Virtual redELE* Número especial. <http://www.educacion.gob.es/redele/Biblioteca-Virtual/2006/Numeros-Especiales/Noviembre-Noruega.html>
- Kramsch, C. (1998). *Language and culture. Oxford introductions to language study*. Oxford: Oxford University Press.
- Kramsch, C. (2006). »Culture in Language Teaching«. I Andersen, H. L., Lund, K. og Risager, K. (red.): *Culture in Language Learning*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Nordkvelle, Y. og Tvette, I. (2010). *Nord/sør perspektivet i norske lærebøker: rapport laget for Hei Verden*. [Stavanger]: Hei Verden.
- Risager, K. (2003). *Det nationale dilemma i sprog- og kulturpedagogikken: et studie i forholdet mellem sprog og kultur*. Roskilde: Akademisk.
- Risager, K. (2007). *Language and culture pedagogy: from a national to a transnational paradigm*. Vol. 14, Languages for intercultural communication and education. Clevedon: Multilingual Matters.
- Said, E.W. (1978). *Orientalism*. London: Penguin Group.
- Ziehe, T. (2001). »De personlige livsverdenerens dominans. Ændret ungdomsmentalitet og skolens anstrengelser.« *Uddannelse* no. 10.

Lærebøker

- Alves, C. et al. (2004). *Tapas 1*. Elevbok. Oslo: Damm.
- Alves, C. et al. (2005). *Tapas 2*. Elevbok. Oslo: Damm.
- Alves, C. et al. (2006). *Tapas 3*. Elevbok. Oslo: Damm.
- Bugge, L. et al. (2006). *Vidas 1*. Tekstbok. Oslo: Cappelen.
- Bugge, L. et al. (2007). *Vidas 2*. Tekstbok. Oslo: Cappelen.
- Groth, B. H. et al. (2006). *Mundos nuevos 1*. Lærebok. Oslo: Aschehoug.
- Riquelme, A. et al. (2004). *Amigos uno*. Textos. Oslo: Gyldendal undervisning.
- Riquelme, A. et al. (2005). *Amigos dos*. Textos. Oslo: Gyldendal undervisning.
- Riquelme, A. et al. (2006). *Amigos tres*. Textos. Oslo: Gyldendal undervisning.